

Axel Ekfeldt – officer, vapenhistoriker, skytt och samlare – ett vänporträtt

en uppsats tillägnad Eskilstuna Vapenhistoriska Förening

Inledning

Axel är sedan några år borta. Jag lärde känna Axel som 17-åring 1961 under förberedelse och träning inför militära VM i skytte i Buenos Aires 1962. 1991 blev jag engagerad i Vapentechniska Museet i Eskilstuna där jag kom att verka fram till december 2004. Föreliggande minnesteckning har endast kunnat skrivas genom att jag noga noterade vad han berättade för mig under många långa och trevliga stunder på Vapentechniska Museet. Ett visst vapenhistoriskt- o. dito tekniskt kunnande samt skyttehistoriskt kunnande skall förstås också till. Felaktigheter beroende på författarens oförmåga kan förstås finnas men ber benägne läsaren att ha överseende därmed.

Axel som major och teknisk stabsofficer i Fälttygkåren slutet av 50-talet

Axel var militär, militär tekniker, vapenhistoriker och skytt i ordets bästa bemärkelse samt skapare av Vapentechniska Museet i Eskilstuna. Som militär fick han uppleva Bohusläns kobbar och skär under andra världskriget. Beväpningen blev den första räfflade och bakladdade fältartilleripjäsen som till ett antal av 204 st antogs i svenska armén – 8,4 cm kanon m/1881, enligt Axel själv var det kanske den bekantskapen som fick det vapenhistoriska och dito tekniska intresset att spira.

Ungdom, yrkesval samt åren vid KAFT och FFV

Axel såg dagens ljus den 9 november 1915 i Skålltorp, Axvall. Föräldrar var sergeanten av 2. klassen Seth Anton Ekfeldt och Agda Josefina Johansson. Av de fyra syskonen – 3 pojkar och en flicka skulle bröderna Karl-Erik och Axel välja den militära banan. 1916 flyttade Kungl. Västgöta Regemente till de nybyggda kasernerna i Vänersborg. Uppväxtåren präglades av det omgivande militära livet. Axels far, nu sergeant av 1. klass, blev den 7 januari 1917 kompaniadjutant vid regementets 9. kompani samt fick underofficerslägenhet i anslutning till kompanilokalerna i 4. våningen av III. Bataljonens kasern – så regementslivet kom att sätta sin dagliga prägel genom korum och aftonsång från kompanikorridorerna samt kommandoropen från kaserngårdens exercis. Rika tillfällen fanns att leka på vindar o. i salar. Fritiden i övrigt var mångskiftande – sommartid bad i Göta älvs mynning o. fiske. Hemmet var musikaliskt – Axel lärde sig tidigt att hantera violin, cello, orgel o. piano. Extra förtjänster kunde alltid åstadkommas när han tillsammans med fadern spelade vid olika arrangemang och fester.

1943 gifte sig Axel med sin Maj-Britt, dotter till bokhandlaren i Vänersborg.

Axel påbörjade sin befälsutbildning på studentkulsprutekompaniet vid Kungl. Upplands Regemente i juni 1935. Att han skulle bli militär var väl naturligt förstås med hänsyn till uppväxtmiljön, men det fanns också annat som hägrade men den som på ort och ställe i Uppsala övertygade om att officersyrket borde väljas var dåvarande infanteriinspektören Generalmajor Olof Thörnell. Officer i april 38 samt löjtnant vid Kungl. Bohusläns regemente 1/5 1940. Under beredskapstiden kom Axel, som han själv säger, att få "skutta runt" bland Bohusläns kobbar och skär med den tidigare omtalade kanon m/1881. Jag har inte riktigt kunnat följa hans vidare kommenderingar eller göromål under eller efter kriget men det tekniska intresset som väl alltid funnits utkristalliserades efter kriget och hösten 1947 finner vi honom verksam vid KAFT/Vab, infanterisektion. Erfarenheterna under kriget genererar nya doktriner, filosofier och direkt nya behov och där automatvapenfrågorna skulle komma att dominera världen över.

I början av 50-talet konstruerar Axel tillsammans med Björn Zachrisson ett 6,5 mm Bull-Pupp på ordinarie 96-system – att det blev Björn och Axel var ju inte så underligt – de var ju två av arméns bästa skyttar.

För svenskt vidkommande skulle en lätt enhetskulspruta anskaffas. För Axel blir det här ingressen till synnerligen verksamma år – tekniska försök, resor Europa över – Tyskland, England, Belgien, Danmark Tjeckien, Schweiz med flera länder. Många frågor skulle besvaras – inte minst vad gäller elduthållighet o. nya pipmaterial.

Bilden visar Axel Ekfeldt under prov med "Kg-kulsprutan"

Många ideer fanns. "Dalregementets," Gevärsfaktoriets o. Nils Lundins alster, MG 42 efterföljare, Sætter samt förstås cheffingenjören Verviers skapelse FN MAG. 1:a tekniska försöksomgången med fem olika system avslutades våren 1954. Tre av de provade systemen var ksp m/ Sætter (DIS), Lundin och MG 42 – initialt provning av vapen i kaliber 7,92.

För fortsatt provning vid KATF och INFSS inköptes 10 st vapen i kaliber 6,5. Med ksp m/Sætter konstaterades i huvudsak tillfredsställande funktion. Mekanismen dock med stort antal delar. Vapnet i vissa avseenden för klen dimensionerat. Försöken skulle komma att fortsättas vid INFSS sommaren 1955 med två nya provvapen med väsentligt bättre hanterbarhet och hållfasthet samt ksp m/Lundin (GF) och förbättrat MG 42. Ovanstående tre typer (Sætter, Lundin, MG 42) befanns vara av sådant intresse att försöken borde fortsättas, ksp m/SIG – MG 50 (gasuttagsvapen) tillkom. SIG meddelades dock under provningen att intresse ej förelåg pga vapnets höga vikt, komplicerade konstruktion samt träffbildsvandringar o. träffbildssänkningar. SIG meddelade under hösten 1954 att arbete pågick med en ny typ av lätt ksp (MG 54) – fast pipa, halvreglat system.

2:a tekniska försöksomgången avsågs påbörjas under hösten 1955 med förbättrade vapen av ksp m/Saetter, ksp/Lundin (ksp fm/54L), MG 42, ksp fm/55L (ett nytt gasuttagsvapen konstruerat vid GF), ksp m/FN samt ksp m/SIG (MG 54). Som vi ser så fanns här en hel del bidrag från Gevärsfaktoriet i utvecklingen mot en ny lätt enhetskulspruta – fortsättningen vet vi ju. Det blev cheffingenjören Ernest Verviers FN MAG med sitt (jmf kg m/21) inverterade länksystem som ganska snart kom att utkristalliseras som det system vilket borde beaktas. En nära 4-årig sejour i Belgien och FN-fabriken för Axel och Maj-Britt skulle nu komma att ta vid. Många vänskapsband kom att knytas under de här åren och Axels gedigna personliga egenskaper, musikalitet o. språkkunskaper – engelska, tyska och franska öppnade många dörrar. Med Ernest Vervier lades grunden till ett bestående vänskapsförhållande. I ksp 58 som FN MAG kom att heta i Sverige fick vi bland det absolut bästa som kunde åstadkommas. Axel hade stor del däri. Åren i Liegé var förstas synnerligen nyttiga – inte minst skulle kaliberfrågor diskuteras bl. a. 6,5 Nato.

Automatgevärs- o. dito karbinfrågorna var förstas brännande. Nedan ett axplock av de konstruktioner Axel fick ta itu med (tillsammans med Erik Wallberg – en av Sveriges främsta konstruktörer av automatvapen):

Ag fm/47 Wallberg
Ag m/Wallberg 1949
Ksp fm/1953 Lundin IIB
Ag fm/55 Wallberg
Ak SIG AM 55
Ak fm/56
Ak fm/57
Ak fm/57-60
Ak m/W 58 6,5 - 7,62

Så småningom valet föll på den tyska automatkarbin G3 – Axel var den som just förordade G3. När de tekniska försöken uppstartades så var G3 som han säger – bottenlöst dåligt vad beträffar slitstyrkan, så Ak 4 (vilket blev den svenska typbeteckningen) genererade många och svåra tekniska problem inte minst av svetsteknisk art vilka löstes av Axel med medarbetare. De tyska kraven var 4000 skott. Axel menade att minimum skulle vara 12000 – ”jag fick mycket kritik för min ihärdighet för att försöka förbättra elduthållighet och slitstyrka – men jag visste att jag hade rätt” sade Axel. Under den sista provomgången så sköts ett flertal vapen med mer än 25000 skott och som Axel säger – ”då hade vapnet fått en rejäl ansiktslyftning som även tyskarna var nöjda med”.

Han kom som cheffingenjör till Försvarets Fabriksverk/Carl Gustaf stads Gevärs-faktori 1964. Här skulle arbetsuppgifterna bli vida och mångfacetterade.

Klas Lestanders olympiska guld i skidskytte 1960 genererade ett stort intresse för sporten och speciella skidskyttevapen skulle tas fram. Eftersom grenen var ny som olympisk idrott så fanns framförallt ute i Europa (Italien, Tyskland, Österrike, Norge) många presumtiva kunder till optimerade vapen. Här hemma formlig ”hausse” med krav på att vapnen snabbt skulle göras tillgängliga.

Det nya skyttegeväret CG 63 som idémässigt formats av Uno Berg, Björn Zachrisson samt Axel skulle introduceras i Sverige tillsammans med en nyutvecklad patron (ptr sedermera känd under namnet FFV Expert) samt också marknadsföras utomlands. Här skulle gedigna arbetsinsatser tarvas av Axel med medarbetare. Satsningarna på de anglosaxiska länderna ansågs viktiga – dörren till England och övriga samväldesländer hade öppnats genom exporten av det svenska granatgeväret. I egenskap av elitskytt och eminent tekniker så var det här förstas en utmaning och ett uppdrag där Axel var den mest lämpade.

Ett synnerligen viktigt evenemang ansågs Skytte VM i Wiesbaden 1966 vara. Detta skulle vara det gyllene tillfället att i internationell konkurrens visa upp ett konkurrens-kraftigt vapen med ammunition – och anledningen härtill var att 300-metersskytten med armégevär var i stöpsleven. Den patron – FFV expert – som utvecklats var klar till VM med ett D100 på under 16 mm (10 skott/100 meter) dvs patronen var fullt i klass med den bästa amerikanska matchpatronen i kal. 308 map spridning samt låg inom kraven i den amerikanska TB:n av 1969. Nu blev inte CG 63 och FFV Expert av olika anledningar den exportframgång som man hade hoppats – Axel hade dock visat sig uppgiften vuxen att få fram ett synnerligen välskjutande vapen i ett gammalt system vilket kunde konkurrera på de internationella arenorna. Felet var väl kanske dels att man från början inte byggt ett helt nytt vapen – huvudsakligen för att FSR tankar och filosofier om att vapnet skulle vara ”ekonomiskt” tillgängligt för var och en (läs – skytt ur de djupa svenska folkleden) hade varit vägledande – dels att den engelske representanten Parker-Hale inte visat något större intresse. Parker-Hale hade med intensiv marknadsföring satsat på sina egna PH 1200 TX samt PHT4. Den utmärkta patronen FFV Expert skulle inte heller komma att marknadsföras. Ett beslut togs att FFV inte skulle konkurrera med våra inhemska ammunitionsfabriker dvs Norma samt Svenska Metallverken. Ett beslut vilket tog Axel mycket hårt och som han också ansåg helt förödande för svenskt sportskytte.

Axel och Erik Wallberg konstruerar under de här åren också ett nytt korthållsgevär eller substituerat skyttegevär (träningsgevär) typ CG63 i kaliber 22. Patent bl.a. i USA: - United States Patent nr. 3696542 från oktober 1972 tillsammans med Erik Wallberg. Även en jaktversion marknadsfördes.

Vid 100-års jubileet för brittiska NRA 1969 blev Axel de facto ”tvingad” att visa vad vapen och ammunition ”gick för” och genomförde en brilliant uppvisning med CG63E – 15 skott i liggande 300 m mot Internationella tavlan – 146 poäng!! 146 poäng var förstås ett resultat vilket helt överflyglade konkurrenternas vapen och på den tiden internationellt gångbart – förutom att utrustningen var den bästa så visade Axel att det var en gammal världsmästare som sköt – tala om personlig revansch!

Gasuttagspistolen fm/GF – W Konstruktör (Erik Wallberg) såg Axel som projektledare.

Även under FFV-tiden skulle en hel del Ak frågor ”stötas o. blötas”

AK fm/63 GRAM/Lundin

Ak m/W 67 .223, 308

Ak m/W 68 .223

Skytten

Axel var en eminent skytt långt upp i åren. Medlem i Eskilstuna Skytteförening samt ordförande i skyttegruppen 1904-an. Han var en mästergytt på gevär, pistol och automatvapen --- förutom förnämliga individuella insatser var Axel alltid den pålitlige lagskytten --- jag vet inte till att han i lagsammanhang någonsin gjorde en dålig insats. Axel var en av de få i Sverige som kunde ståta med armens skyttemedalj i guld och blå emalj. Det var naturligt att Axel skulle komma att anlitas som ledare, organisatör och expert. Inom Svenska Pistolskytteförbundet kom Axel över tid av år att vara den tekniska experten, även inom FSR samt Svenska Sportskytteförbundet var Axel under många år en naturlig ”stöttepelare.” Inom Sveriges militära idrottsförbund kom Axel att bli den naturliga ledaren inom skyttesektionen. I de flesta militära VM-tävlingarna på 1960-talet var Axel med som ledare samt ingick allt som oftast i den tekniska juryn med många intrikata frågor att ta ställning till och han kom också att kröna sin aktiva skyttekarriär genom att bli militär världsmästare på gevär vid VM i Buenos Aires 1962. Vid militära VM i Strängnäs 1966 var Axel generalsekreterare.

*Axel såsom lagledare
för den svenska
kontingenten "XI
Campeonato
Internacional
Militar De Tiro"
Granada september
1969*

Museimannen

1966 kom funderingarna på ett vapentekniskt museum och efter 13 år i provisoriska lokaler, kunde det Vapentekniska Museet invigas 1979. Ett livsverk hade inletts. Att forska i gevärsfaktoriets historia blev nu det mest centrala och Axels preferenser i övrigt kan nog sammanfattas (vad gäller nedan listade så är det förstås bara ett axplock):

Slaglåsepoken – vilken för svensk del kom att inledas med Gudmund Nystrands knallkrutbössor,

Remingtonepoken – Gevärsfaktoriets blir ledande i den nya tillverkningstekniken - hejarsmidet,

Mauserepoken – Gevärsfaktoriets blir kvalitetsmässigt den ledande industrien för infanterivapen i världen,

Kulsprutepistol m/45 – gevärsfaktoriets manipulationer för att vilseleda konkurrenterna,

Gf:s automatvapenhistorik,

Hugo Abramson och rekylfriheten.

Blankvapenfrågorna var ju också synnerligen intressanta – inte minst Fristadstidens moriska smide ("Dingrarna") vilket kom att tarva stora insatser.

Axel kom förstås att resa. I Museo Lazaro Galdiano fann han en skålrappir från tidigt 1600-tal av en Johan Dinger vilket togs till intäkt för att Wadström hade skaffat ett kunnigt smedsläkte till Fristaden.

Frågor kom från världen över vilket innebar ett så gott som dagligt forskande. Med Association of American Sword Collectors kom fruktbara kontakter till stånd, spørsmålet, en Svengrens" sabel – jelmanklinga ca 1859 vilken förts av Lt. Col. Charles B. Norton (Brevet Brigadier General) under sin tid som Quartermaster i staben hos General Fitz John Porter under inbördeskriget.

Vid Vapentekniska Museets i Eskilstuna 10-års jubileum 1989 inledde Axel en föreläsningsserie. En av föreläsningarna var om den svenska läderkanonen. Att läderkanonen skulle avhandlas var väl snarast ett axiom för föredragshållaren. Under ett antal år var forskningen kring läderkanonerna ett prioriterat tema för Axel. Anledningen till preferensen var följande. Genom förmedling av den store Sverigevännen

major Charles "Dave" Davidsson blev han inbjuden att närvara vid firandet av Towners 1000-årsjubileum 1977. Vid besöket i artillerimuseet i Woolich fanns en läderkanon utställd. Objektet väckte förstås ett berättigat intresse hos Axel vilken på stående fot höll ett bejublat föredrag på plats i museet. Men – vad var det för pjäs – och var den svensk – och vem var konstruktören, Wurmprandt, Ripp eller någon annan?

En undersökning påbörjades av museet under major Davidsons ledning. 1984 presenterades delar av den då fortfarande pågående undersökningen av Brigadier R J Lewendon vid X. IAMAM konferensen i Stockholm. Undersökningen hade då konstaterat följande:

- att pjäsen med största sannolikhet kunde härledas till just Melchior von Wurmprandt
- att pjäsen med största sannolikhet var tillverkad i Julita

Bernadotte hade hemfört pjäsen från Leipzig och engelsmännen hade efter Waaterloo begärt den utlämnad från Paris.

Föredraget samlade förstås många åhörare – inte minst av 30- 40-talets skolelever som i folkskolan hade stiftat bekantskap med Gustav den II Adolf och hans verk. För oss Eskilstunabor o. på andra ställen i Mälardalen var det ju också förstås en "historiens närhet" i det att tillverkningen ägde rum i Eskilstuna, Stockholm, Ulvesund o. Arboga innan transport till Julita och slutmonteringen. Axel avslutade med att recitera ingressen ur Londontidningen *The Continuation of our weekly Newes* den 7 augusti 1628: His Majestie (Gustavus Adolphus) hath beene lately in open field in Battaile (with Englands order of St. George about his necke) against the Poll in Prussia, and the Poll hatch taken the retreat. They are now more afraid of Sweden than ever they were before, in respect of o new Ordnance of Leather Cannon.....

Tillsammans med Dr Ann Crowley kunde också det viktigaste i läderkanonernas ballistik sedermera lösas.

Under många år fanns en kanon placerad som avbärare för att skydda sydöstra hörnet på VTM. I anslutning till anläggningsarbeten 1988 utanför museet fick pjäsen plötsligt "fötter". Axel kunde dock snart med hjälp av EK återerövra pjäsen till museet. Kanon saknar druva. På eldrörets bakplan finns ett rektangulärt plan. Mynningen är trombonformad. Nya forskningsuppgifter förstås! Pjäsen visar sig vara Helvigs superlätta sexpundiga kanon m/1804 vilken är en produkt ur den "stormiga" 1802-års artillerikommitte. Förklaringen till det speciella ändplanet kommer när Axel i Armemuseum finner Gribeauvals libellförsedda riktinstrument med passande hålbild för montering på pjäsens ändplan. Pjäsen var unik för sin tid. Vid försöken på Ladugårdsgårde visade Helvigs normalstora sexpundiga kanon väsentligt förbättrad verkan och skottvidd vid skjutning med kartescher än andra dåtida pjäser.

Men den här pjästypen då? Den superlätta - vad var anledningen till att 2 stycken pjäser av denna typ fanns vid Gevärsfaktoriet? Det var en fråga som inte fick något svar och svaret finns inte heller i denna dag. Men det som Axel verkligen kunde belägga var att pjästypen hittills hade varit helt okänd för den sentida forskningen och en superlätt variant av Helvigs normala sexpundiga kanon m/1804 eller 1808 vilket den ibland kallas. Det som kom fram i Axels efterforskningar var att pjäserna gjutits vid Näfveqvarns Styckebruk som vid den tiden ägdes av majoren Silversparre, gift De Besche. På tapparna står DB och 1805.

Axel lyckades också att återföra Gudmund Nystrands knallkrutsbössa till Eskilstuna. Vapnet torde vara det första i Sverige tillverkade slaglåsgeväret. Det ansåg nog Axel själv vara bland det viktigaste som åstadkommits efter resan från Eskilstuna 1820, As och ett antal olika ägare Sverige över - ett vapen vilket också visades på Stockholms-utställningen 1897.

Gudmund Nystrands knallkrutsbössa

Axel var inte främmande för något fält inom vapentekniken o. dito historien. Axel får nog betraktas som Sveriges främste kännare av den infanterivapenutveckling vilken startar med slaglåsets införande eller från ca 1780-talet då man börjar att skönja en ny antändningsteknik och fram till 1980-talet.

Tillsammans med överingenjören Sven Rask i Karlstad forskades i den tidiga initieringstekniken och med Sven Olsson Gyttorp avhandlades blyhaglens tillverkningshistoria.

En person vilken stod Axel nära var Olle Cederlöf – ”den siste av de stora.” Olle, sade Axel en gång – var nog den främste vapenhistorikern map tiden före slaglåsepoken.

Axel fick många intrikata uppdrag på sin lott bl. a. att återställa den ”Callerströmska” gravvården vilken Gevärsfaktoriet under alla år haft ansvaret för. Händelsen var följande – kyrkogårdsförvaltningen skulle snygga till runt samt innanför staketet till Callerströms grav – men uppdraget kunde inte effektueras beroende på att ingen nyckel fanns tillgänglig. Telefon till GF – den dynamiske överingenjören sa – ”sant här har inte vi tid att ägna oss åt, här gör vi vapen – riv skiten,” och den trygga viloplatsen för den kanske dugligaste av samtliga fabriekts chefer var ett minne blott – och präktig skandal förstås, där GF fick skämmas.

*Sven Adolf Callerström grav på
”Klosterkyrkogården.” Graven omsluten av
staket samt hörnstolpar tillverkade av pipor –
förmodligen till 1840-års gevär till vilka
Callerström hade varit den stora tillskyndaren*

*Hörnstolparna kröns av artillerigranater med
flamma*

Genom Axels försorg kunde en ny gravhäll avtäckas i september 1984 i närvaro av representanter för familjen Callerström.

Axel var en fantastisk föredragshållare vilken kunde prata entuismerande i timmar för intresserade. Författaren minns ett speciellt besök – en motorcykelklubb i Mariefred var inbokade till en lördagsvisning. Man kom klockan 11 – ca kl 14 ringde Maj-Britt – Axels hustru och meddelade att maten var klar (Axel bodde 100 meter från museet). ”Maj-Britt

sa jag – Axel är fortfarande kvar på övervåningen” och vi blir nog inte klara före klockan fem – herregud, hörde jag i luren, så nog kunde Axel trollbinda allt.

Vid den X IAMAM-kongressen (Internationl Association of Museums of Armament and Military History) september 1984 fick Axel det stora nöjet att tillsammans med fru Maj-Britt visa upp ”sitt” museum för representanter för 26 nationer, vilket rönste stor uppskattning bland världens samlade vapenhistoriker.

VTM blev ett begrepp världen över världen över.

VTM:s brevmärke samt katalog

Slutord

Axel var den i kamratkretsen av gamla militärer alltid närvarande vid jubileer och sammankomster och var oftast den sammankallande samt samordnande.

Han medverkade i Eskilstuna Museers årsböcker med artiklar om bl. a. Gudmund Nystrand, Familjen Dingers klingsmide och Sven Rinman. Ytterligare kom av trycket i olika sällsksaps publiceringar och då framför allt Gevärsfaktoriets historia.

Axel fick också 2004 uppleva nöjet att sälla sig till den lilla skara som har fått Statens Försvarshistoriska Museers guldmedalj (nr 12) för sina insatser inom svensk vapenhistorisk forskning --- ett vackert erkännande för Axels 95000 ideelt nedlagda timmar. Jag hade nöjet tillsammans med min fru att som enda utomstående gäster vara inbjudna till högtidligheten när chefen för SFHM Fru Christina von Arbin tillsammans med chefen för Armémuseem överräckte hedersbetygelsen.

Säg den saga som varar i evighet – ett smolk i bägaren var förstås att VTM efter 25 år lades ned – av okunskap eller dumhet - ett livsverk gick i graven! Eskilstuna har haft en vittomtaland industriell position sedan slutet av 1500-talet. Gevärsfaktoriets etablering i Eskilstuna 1813 och den Callerströmska epoken i slutet av 1830-talet var det som formerade Eskilstuna till en modern industristad. Gevärsfaktoriel blev vägledande för ny teknik och nya krav. Ett bra teknikexempel är - kpist fm/1950 konstruerad av civilingenjören Gordon Crawford-Curry. Crawford-Curry är en synnerligen nyfiken samt kreativ ingenjör och tillverkar vapnet på kemisk väg genom att han låter stommen utfällas elektrolytiskt i ett nickelbad.

Med VTM:s nedläggning försvann den förnämliga möjligheten att på ett adekvat sätt berätta Eskilstunas industriella historia.

Bilden visar Axel på 90-årsdagen framför sin vackra prissamling - förevigad av författaren

*Claes-Göran Roos
fd avdelningsdirektör FFV*